

Moral i politik - 1

af Mogens Lilleør, 1995

I de seneste år har man ofte hørt fremsat påstande om politikeres manglende moral eller mere generelt om manglen på moral i politik i det hele taget. De mange 'sager' - ikke mindst tamilsagen - fremføres som bekræftelser på, at skidt står det til. I Information d.12 juli 1994 læser man i tråd hermed, at en jurist finder Schlüters EU-kandidatur ulogisk på baggrund af hans rolle i tamilsagen, og en filosof konstaterer, at politik nu er nået dertil, hvor moral og lov mere end nogensinde er blevet relative størrelser.

Dertil er at sige, at fra en politisk pragmatisk synsvinkel er det ingenlunde givet, at der ikke er logik i Schlüters EU-kandidatur. En skarpsindig politisk kommentator vil sikkert kunne afdække præmisserne. Fra en moralsk synsvinkel kunne der måske være tale om dobbeltmoral fra den nuværende regerings side, hvis magtovertagelse som bekendt foregik i ly af en formidabel moralsk kampagne. Med magtovertagelsen, kunne man forstå, indstiftedes en ny epoke i dansk politik, kendetegnet ved dens rene moralske sindelag. Men måske er der i virkeligheden blot tale om, at regeringen brugte moralen som pragmatisk løftestang. Hvis dette er tilfældet, kan man ikke beskylde regeringen for dobbeltmoral, men snarere for politisk snilde, eftersom magtovertagelsen jo lykkedes. Hvad der nu end er tale om, så burde det i hvert fald ikke overraske kendere af historien og filosofihistorien, som jo bla. indbefatter folk som Niccolo Machiavelli og Immanuel Kant, at politik ofte er på kant med moralen,- det har politik altid været,- stort set.

At det forholder sig sådan og ikke kan være anderledes fremgår af, hvad der er al politikens formål: Ved hjælp af statens ressourcer at realisere specifikke gruppeinteresser (flertallets eller tilfældige mindretals). Vejen frem for politikeren er altså at tilegne sig kontrollen med statens ressourcer. Kun derved kan han gøre noget for sin vælgergruppe eller sit parti. Han skal søge indflydelse, som man siger. Målet legitimerer, at han fastholder magten for næsten enhver pris. Målet helliger midlet, eller, hvilket er det samme, politik står over moralen.

Følger man den klartseende Machiavelli, er den vigtigste politiker-færdighed primært at have blik for, hvad der kan lykkes her og nu, dvs. øjeblikkets mulighed. En person med politisk tæft er således en person, som fornemmer, hvad magten kan slippe afsted med, dvs. hvor grænsen går for at en handling 'er for meget' og udløser protest, hvilket kræver både forudseenhed, til-

pasningsevne og held (måske Ninn Hansen bare var uheldig). Men politikeren er rent ud en fiasko, når han taber magten, uanset hvad der bevirker, at han taber den (folket, pressen, andre politikeres magtinteresser, uheld, dumhed eller ikke at forglemme: moralen). Politikens væsen er således i bund og grund en situationsbestemt immoralisme, som man kan sige kun begrænses af det mulige i nuet. Hvis man overhovedet skal tale om en 'politisk moral', så kan det kun være i betydningen statskunst dvs. magtopretholdelsens principper (del og hersk; så lus i skindpelsen etc.). I denne forstand er politik noget selvstændigt, dens regler en selvstændig 'moral', som er bestemt af, hvad der kræves for at beholde magten og for at realisere de mål, magten er erhvervet for at realisere. Egentlig moral indgår da kun i den politiske sfære i reduceret forstand som funktionelt styringsinstrument.

Mange politikere vil forståeligt nok have svært ved at acceptere et billede af sig selv som en kynisk magtstræber. De fleste politikere er, som mennesker er flest, nemlig komplekse udtryk for den moral, der nu engang regulerer vores adfærd i den daglige dag. Meget lidt af alt det almindelige, vi dagligt foretager os, kunne lade sig gøre, hvis ikke alle i det store hele levede op til en fælles moral. Men hvordan kan det da være, at billedet, som Machiavelli tegner af sin tids politiker, alligevel er dækkende idag? Ja, efter min mening er det som nævnt ikke, fordi danske politikere inkarnerer machiavelliske dyder i egentlig forstand, næh de mener det godt, vil det gode for dem, de føler, de repræsenterer. Problemet er bare, at når de som politikere handler for at gøre det så godt, kommer de meget let til at bryde med den selvsamme moral, de som privatmennesker hylder sammen med alle andre mennesker i dette land. Langt hen ad vejen kender vi kun denne moral indirekte gennem vore handlinger, dvs. ikke på en måde, så vi kan give en klar og præcis redegørelse for den. Den herskende moral er en 'know-how', dvs. en tavs viden, og som sådan er den selvsagt med til at præge politikernes selvforståelse. Det er derfor, de formentlig ikke vil kunne genkende sig selv i det machiavelliske billede. Alligevel vil jeg påstå, at alle politikere, som får magt til at virkeliggøre deres idealer, på trods af alle gode hensigter vil handle som en machiavellisk fyrste. Lad mig prøve at begrunde dette synspunkt.

I det 20. århundrede er det især ny teknologi, forurening og visionære ideologier, der har skabt behov for og krav om en stadig hurtigere indgriben fra politikernes hånd, hvorfor det politiske råderum gradvist har udvidet sig. Mange traditionelle grænser er blevet overskredet i dette århundrede. Hvad poli-

tikere henholdsvis har taget sig lov til og fået lov til er blevet stadig mere og mere. Det kunne godt se ud som om at vi befinder os på et skråplan, det ene skridt tager det næste osv. Hvornår det første skridt blev taget, interesserer mig ikke (for 100.000 år siden?), fordi det er irrelevant. Hvad, der er relevant, er derimod, at det aktuelle system fungerer som om vi er på et skråplan, hvor mere vil have mere. Men hvis dette er en fejl, så er det ikke en fejl ved politikernes moral eller vælgernes,- det er en fejl ved systemet. Moralisterne fokuserer som altid for meget på personer og for lidt på det politiske systems funktionsmåde.

Rationaliteten, som driver os ned ad skråplanet, dvs. får alle til at acceptere en stadig større politisk sfære, er følgende: Ingen enkelt gruppe eller person ønsker, at magthavere (her folketingspolitikere) generelt skal have udvidet deres beføjelser, men når det gælder egne interesser og mærkesager, er hver enkelt person og gruppe parat til at gøre en undtagelse. Tanken synes at være, at en bitte undtagelse her ingen betydning har i den store sammenhæng. Men fordi alle tænker sådan, er den uintenderede konsekvens, at den politiske sfære udvides. Det kunne man kalde øget politikermagt, men magt er her et tvetydigt begreb: Nok udvides politikernes domæne, dvs. emnerne for politisk kontrol, men samtidig indskrænkes den enkelte politikers reelle magt. Og det er faktisk dette, der skaber de 'machiavel-liske' politikere: Den moderne politiker er den afmægtige mægtige: Som lovgiver og udøver i ét har han svært ved at sige nej til de krav, som forskellige grupper rejser. Der er intet at begrunde et nej med, andet end at andre gruppeinteresser går forud. Men dette er just problemet, for hvorfor skal de det? I et politisk system som det danske, hvor der ikke er noget, der står over demokratiet (jf. intet over eller ved siden af folketinget) er det stortset umuligt for politikerne at sige nej ved at henvise til værdier eller principper. Demokratiet er jo øverste princip; demokratiet er suverænen. Som Rousseau kunne udtrykke det, så er folkets vilje suverænen; men denne artikuleres reelt af et flertal i folketinget, hvorfor flertallets vilje er suverænen; men flertallets vilje er på sin side ikke nogen fælles vilje, men et konglomerat af studehandler og kompromisser. Suverænen er altså det uklare resultat af, hvad de i nuet stærkeste grupperinger enes om.

Årsagen til, at vore politikere handler machiavellisk er således ikke deres sindelag, men denne, at en i princippet ubundet magt som vort folketing/regering er magtesløs over for gruppeinteresser. Ethvert folketingsmedlem er nødt til at tænke på at skaffe sig opbakning fra et flertal, om end ikke nødvendigvis det samme flertal hver gang. Den succesfulde politiker idag er derfor den

perfekte afspejling af det konglomerat af opinioner, der nu og her konstituerer et flertal, som politikeren kan støtte sig til,- i morgen er billedet et andet. Altså han eller hun må i høj grad besidde egenskaberne forudseenhed, tilpasningsevne etc., kortsagt have blik for det mulige i nuet. Men hvordan da få moral ind i politik?

Som Kant og andre efter ham har udtrykt det, så er statskunst eller den beskrevne 'politiske moral' forbundet med spørgsmålet 'hvem der har magten?'. Men den vedrører ikke, hvordan magten udøves, altså hvilke begrænsninger der bør være på magtudøvelse (som sagt målet helliger midlet). Den vedrører altså ikke egentlig moral, eller hvad Kant kalder statsvisdom. Statskunst er kendetegnende for specielt tre statsformer, som af Kant alle karakteriseres som despotiske, dvs. statsformer som bygger på beherskelsens form. Demokratiet er en af dem,- de andre er autokrati og aristokrati. Despotiske statsformer har alle det tilfælles, at regentens vilje både er lovgivende og udøvende og også træffer beslutninger på vegne af folk, som ikke samtykker (mindretallet). Denne karakteristik svarer såre godt til vor tids folketing, der som bekendt både giver lovene og udøver magten, nogle gange med regeringens samtykke andre gange uden, men altid er der et eller andet mindretal, hvis mening lades ude af betragtning. Pointen er, at hvis man virkelig ønsker moral i politik og ikke tilstræber det umulige: helgenagtige politikere, så må man ganske enkelt opgive den despotiske statsform. Kant anbefaler derfor en republikansk forfatning, som for alvor modvirker sammenblandingen af lovgivning og regering.

Mere herom i Moral i politik - 2